

Úvahy o komunikativní konstrukci reality*

THOMAS LUCKMANN

Thoughts on the Communicative Construction of Reality

Historický úvod

Ve svém racionalistickém optimismu osvícenská filosofie očekávala, že se věda bude rozvíjet kontinuálním vývojem faktu a teorie. Nicméně, jak před časem poukázali historici vědy, rozvoj přírodních věd byl v minulých stoletích podstatně komplexnější, než bychom se na základě tohoto očekávání domnívali.¹ Takzvaná „normální věda“ byla vysoce rezistentní vůči teoretické změně a netransformovala se krok po kroku tak, jak se hromadily nové důkazy. Je-li toto ten případ ve vědních oborech, které jsou teoreticky nezávislé na Baconových „idolech rodu“, spoléhajících se na výměnu objevů a myšlenek v univerzální komunitě badatelů, dalo by se očekávat, že humanitní vědy, v širokém významu pojmu, by měly být proti kumulativní změně ještě odolnější.

Pro někoho jsou „klasické“ humanitní a společenské vědy svázány do trvalých, konzervativních tradic národních kultur důvěrněji než fyzikální vědy. Růst znalostí na tomto poli, tak jako ve fyzikálních vědách, závisí na komunikaci v nadnárodní republice vědců, ale jak bylo vidět po více než století, taková komunikace lehce zakrní v národním a ideologickém uzavření. Tyto disciplíny nejsou učeneckými počiny v krytém prostoru, v rámci svých národních kultur jsou také nedílnou součástí literárního, politického a ideologického diskurzu.

Dalším aspektem je zde hluboké sociální a kulturní ukotvení humanitních a sociálních věd. Samozřejmě veškerá vědecká činnost je situovaná historicky a kulturně, ale humanitní a společenské vědy jsou takto situovány ještě v dalším smyslu. Nejenže je jejich prostředkem komunikace konkrétní jazyk spíše než u univerzální matematiky, konkrétní jazyk také konstruuje lidskou realitu zkoumanou těmito disciplínami. Jsou proto reflexivní ve smyslu, ve kterém fyzikální vědy nejsou, a jsou příměji ovlivněny pohledem na svět společnosti, v němž jsou lokalizovány. Ačkoliv se snaží být objektivní a akumulovat znalosti systematicky, nemohou se zcela vymanit ze svého historického prostředí. To vede k posilování všeobecného sklonu všech věd odolávat změnám s ohledem na zavedené postuláty svých výzkumů.

Není překvapující, že sociální a humanitní vědy, jež zkoumají a interpretují historii své národní literatury nebo organizaci místních společností, jejich zákony a hospodářství, inklinují k projevování – vedle paradigmatického tradicionalismu – zřetelně partikularistického charakteru. Je poněkud méně zřejmé, proč i obory, které se pokoušejí pochopit jazyk a sociální život jako *univerzální* aspekty lidství, trpí stejnými neduhy.

* Raná verze tohoto pojednání byla přednesena na symposiu k počtě Pera Linella v květnu 2004 na Univerzitě v Linköpingu.

1 To bylo přesvědčivě prokázáno Thomasem Kuhnem.

Novodobá sociální teorie a teorie jazyka poskytují dobré příklady tohoto stavu věcí. Během raných fází svého formování šly hlavní vědecké tradice francouzských, britských, německých, amerických a ruských studií společnosti a jazyka poněkud odlišnými cestami. Nicméně krom obsahu sdílejí dva příznačné charakteristické rysy. Naproti tomu, co by se dalo očekávat, ukázaly nedostatek zájmu o starší tradici filosofie jazyka a sociální filosofie. Méně překvapivě také tvrdohlavě ignorují jedna druhou. Jedna výjimka z počátku 20. století, stojící za zmínku, byla spolupráce Durkheima a Meilleta v *L'année sociologique*. Jiné, obecnější, lze nalézt v německé a americké etnologii. Právě v těchto zemích byla oproti Francii etnologie méně napojená na sociologii.

Vzájemné vyhýbání se sociologie a lingvistiky je poměrně těžké vysvětlit. Konec konců systematické propojení mezi teorií jazyka a teorií společnosti navrhl Wilhelm von Humboldt na počátku 19. století. Z nejrůznějších důvodů Humboldtovy myšlenky měly v průběhu 19. a první polovině 20. století² pouze omezený vliv. Stopy jeho myšlenek lze nalézt v ruské filosofii a sémiotice, u hlavních německých badatelů na poli sémantiky a v americké takzvané Sapir-Whorfovy lingvistické hypotéze relativity, která je ale zjednodušením až deformací Humboldta. Tyto dva zmíněné příklady mají statický korelační náhled, jenž je zcela v protikladu k Humboldtově důrazu na jazyk jako komunikativní proces.

Situace se překvapivě změnila v poměrně krátkém čase. Jako žijící svědek této změny mohu uvést retrospektivní osobní postřeh. Podívám-li se nazpět, vidím, jak byla tato změna hluboká, s lehkou nadsázkou by se to, co se odehrálo, dalo nazvat změnou paradigmatu. Je spousta rozdílů mezi tím, co bylo za mých studentských let bráno v lingvistice, sociologii a sociální psychologii jako dané, a mezi hypotézami, které uplatňujeme při studiu sociální interakce a sdělovacích procesů dnes. Na sklonku 40. let, když jsem začal v Evropě studovat komparativní lingvistiku, převládal zejména filologický přístup ve svém původním významu nebo abstraktní strukturalismus. Tak to připadalo mě, hledajícímu netrpělivě *la parole* studující *la langue*. Po příjezdu do USA na počátku 50. let jsem se obrátil k sociologii. Jako student Alfreda Schütze jsem byl ušetřen indoktrinace strukturálním funkcionalismem, který mi připadal suchopárný a odtržený od sociálního života, stejně jako mi připadal převládající trend v lingvistice odtržený od používání jazyka. Zdálo se, že se strukturální funkcionalismus jako široce přijímaná teorie společnosti, stejně tak strukturalismus a o něco později generativní gramatika, jako převládající přístupy k jazyku, vzdálily sociální realitě a lidské komunikaci. Abychom použili Humboldtovu vlastní terminologii, koncentrovaly se na *ergon* jazyka a sociálního života. Vzhledem k povaze reality, kterou studovaly, jsem byl také zklamán, že nebyly úzce propojeny. Dokonce se zdálo, že existují v odlišných vesmírech. Ačkoliv jsem si i poté, co jsem se stal sociologem, udržel silný zájem o užití a funkce jazyka, byl jsem otřesen skutečností, že sociologie, dokonce i to, co v té době spadalo pod nálepku sociologie jazyka, bylo lingvisticky naivní a vedlo až k bodu ignorace. Ve stejné době byly poznámky k sociální interakci a sociální struktuře v lingvistice, dokonce i v tak nadějném podoboru pragmatiky, mírně řečeno, velmi skromné doma vypěstované odrůdy. Před půl stoletím byla tato situace pokládána za samozřejmou mnohými, pokud ne většinou odborníků těchto dvou oborů.

2 Předmluva jeho studie jazyka Kawi *Různorodost jazyka a jeho vliv na duševní vývoj lidské rasy* byla posmrtně publikována v roce 1836.

Mým cílem není podrobně vylíčit změny v těchto dvou oblastech a současné sblížení některých ne zcela zanedbatelných součástí příslušných oborů. Nicméně bych rád poukázal na hlavní zdroj této změny, na posun k tomu, co se různě nazývalo komunikativní paradigma.³ Nejsm si zcela jist, jaké vývojové trendy v lingvistické pragmatice se podílely na změně ve vztahu jazykové teorie a sociální teorie. Přesto si nemyslím, že teorie mluvních aktů, tak často citovaná, ovlivnila výzkum nějakým zásadním způsobem. Méně pochybuji o Hallidayově funkcionální lingvistice. Důležitou roli hrál rozhodně Grice, v lingvistice Per Linell a jeho kolegové z komunikačních studií na Linköpingu, stejně jako někteří sociální psychologové, úzce napojení na teorii jazyka jako například Ragnar Rommetveit, J. V. Wertsch a jiní.

Další, poněkud starší zdroj této změny má přímé napojení na Humboldta. Je celkem zajímavé, že v Rusku nebyly Humboldtovy myšlenky tak zanedbávané jako jinde. Hlavní zastávce Humboldtových myšlenek na poli filosofie jazyka a estetické teorie byl Alexandr Potebnja.⁴ Přes něj zasáhl Humboldtův vliv Bachtina a, což je méně známé, formalisty a Romana Jakobsona. Západní „objev“ Bachtin-Vološinovova důrazu na dialog a žánr v jejich koncepci jazyka a kultury rozhodně přispěl k oslabení převládajících ortodoxností.

Zastánci dialogického přístupu k jazyku a sociálnímu životu již nebyli nadále ignorováni. Ve Francii, poprvé v práci Lévi-Strausse a potom v práci Pierra Bourdieua, semínko zaseté spojením Durkheima a Meilleta vydalo své opožděné ovoce. Dalším raným zdrojem této změny byl před více než čtyřiceti lety program etnografie komunikace, navržený Johnem Gumperzem a Dellem Hymesem. Ve stejné době ovlivnila práce Alfreda Schütze další dva zdroje, které přímo i nepřímo pomohly založit takzvané komunikativní paradigma v sociální teorii. Jedním z nich byla etnometodologie a její potomek konverzační analýza a tím druhým byla „nová“ sociologie vědění s jedním ze svých potomků, teorií komunikačního žánru.

Ontologické a epistemologické hypotézy, důsledky pro metodologii

Jaké jsou tedy hypotézy, které dnes považujeme za natolik samozřejmé, že se nám nyní mohou jevit jako triviální? Je potřeba si uvědomit, že o dvě, možná dokonce o jednu akademickou generaci dříve by se setkaly s rozpaky či s odmítnutím. Změna, která nastala, se týká hypotéz specifické reality sociálního světa.

Dnes, stejně jako tehdy, se zdá zřejmé, že moderní věda tak, jak se od 18. a 19. století vyvíjela z přírodní a sociální filosofie, nemůže být ontologicky neutrální. Jestliže není tvrzení světa, jak se prezentuje lidské zkušenosti, tedy opravdové, přijímáno jako obecná zásada, není zde žádná realita ke zkoumání. Samozřejmě poté, co je toto tvrzení akceptováno, se dostává na řadu skeptický přístup k jednotlivostem tohoto tvrzení. Lidská zkušenost je omylná. Mnohé detaily, které se prezentují jako skutečnost, mohou

3 Moje recenze sociologie jazyka pro *Handbuch der empirischen Sozialforschung*, editovaný René Königem, obsahuje poměrně detailní výčet. Revidovaná verze z roku 1979 zaznamenala výrazně více změn v teorii a výzkumu než můj příspěvek do první edice v roce 1969. Přesto, když zhodnocuji práci Gumperze a Hymese, Goffmana, Sackse, Garfinkla, Schegloffa a dalších, Bachtina a Vološinova, zjišťuji, že jsem se i tentokrát minul, ovšem s výjimkou Vygotského.

4 Alexandr Potebnja, *Mysl' i jazyk*, Moskva 1862 (viz Renate Lachmann, *Gedächtnis und Literatur*, Frankfurt am Main, 1990, s. 126–199. Anglicky: *Memory and Literature*, Mineapolis 1997.

být iluzorní. Základní tvrzení světa že je, nemůže být ignorováno. Radikální zřeknutí se základního realismu empirických věd je intelektuální sebevražda.

Tvrzení, že sociální vědy zkoumají svět lidských záležitostí, které prostě nejsou předurčeny pro pozorování a měření, se dnes může zdát zřejmé. Ale teprve ve druhé polovině minulého století odlišné filosofické a metodologické pozice – poněkud hrubě shrnuté pod nálepkou pozitivizmu – bojovaly s tímto tvrzením, mylně zaškatulkovaným jako idealistické a subjektivistické. Nesouhlasily by s axiomem, že sociální vědy popisují a vysvětlují svět, jehož objektivita není uznávána tak jako ve fyzikálních vědách, intersubjektivní dohodou komunity vědců o nepozorovatelných přírodních skutečnostech. V sociálních vědách je objektivita dosahována dohodou komunity vědců o skutečnostech sociální reality tak, jak byly prekonstruovány v intersubjektivních, kolektivních dohodách historických společností. Lidská společenství jsou, abychom použili termín uvedený biologem a antropologickým filosofem Helmuthem Plessnerem,⁵ přirozeně umělé formy života. Životní tradice a světonázory, kterými jsou lidská společenství organizována, jsou postaveny na komunikativní interakci v nekonečném generačním řetězci.

To znamená, že téma sociálních věd je historické ve zvláštním významu. Vesmír, Země, živočišné druhy, to vše má historii nezávislou na lidské činnosti. Lidský sociální svět je historický v širším smyslu. Lidský druh se vyvinul jako malá část života na Zemi – která je sama nekonečně malou částí kosmu, přičemž lidské sociální světy nejsou přímým výplodem evoluce. Jsou výsledkem kontinuální mezilidské interakce a jejích hmotných i nehmotných důsledků. Tradice, historické systémy komunikace a institucionální struktury jsou méně hmatatelné než budovy a lidské výrobky, ale jsou stejně reálné. Nevznikly v metafyzickém aktu *autopoíéze*, jsou vystaveny v rámci mezilidské interakce stejně jako budovy a výrobky.

Abych zopakoval, co je zřejmé: sociální realita předpokládá vědomou aktivitu. Lidský svět je konstruován, udržován, předáván, transformován a ničen v rámci sociálních interakcí, které jsou smysluplné těm, jež se na nich podílejí, a to tehdy, pokud jsou výsledky interakce záměrné a smysluplné, i když poněkud jinak a často bolestivě, pokud jsou výsledky jiné, než se původně předpokládalo. Jednání je vnitřně smysluplné, nezáleží na tom, zda most, který byl zbudován, aby přetrval, opravdu přetrvává, nebo spadne, nebo zda manželství, která byla uzavřena za účelem trvání, trvají, nebo se rozpadnou.

Sociální vědy rekonstruují stejně tak znalosti o sociální realitě, které již byly konstruovány, jako i sociální realitu na vědě nezávislou. V závislosti na teoretickém zaměření zájmu je to, co je rekonstruováno, buď malá část nebo širší celek, či krátké nebo dlouhé období historického sociálního světa.

Většinu toho předpokládala dlouhá linie raných filosofů, od Vica po de Montaigne, morálních filosofů, v moderním kontextu Adam Smith a Marx. Nicméně na systematické ošetření důsledků výše zmíněných postojů si museli počkat do začátku 20. století, kdy Max Weber (a po něm Alfred Schütz) vyzvedl epistemologické a metodologické problémy. V takzvaném mainstreamu sociálních věd a ve filosofii vědy byla Weberova a Schützova snaha vysvětlit předpoklady počinů, ve kterých se sociální vědy angažují, široce odmítána, případně nepochopena až do druhé poloviny 20. století.

5 Plessner, Helmuth, *Die Stufen des Organischen und der Mensch. Einführung in die philosophische Anthropologie*, Berlin 1928 and *Conditio Humana*, Pfullingen 1964.

Je jisté, že dokonce už před padesáti lety nebyli prakticky žádní pozitivisté jak v přírodních, tak i sociálních vědách, kteří by naivně věřili v Bohem danou čistotu faktů. Dnes je ještě méně obvyklé, že by někdo zastával názor, že „data“ jsou prostě dána. Názor, že „data“ jsou „fakta“ a že jsou komunikativním konstruktem, je obecně přijímán, ačkoliv není žádná obecně sdílená odpověď na epistemologickou otázku *jak přesně* a ani na ontologickou otázku *z čeho* jsou tato data konstruována.

Vzhledem k příznačné povaze sociální reality není překvapivé, že spory o to, jak přistupovat k řešení těchto otázek, byly zejména v sociálních vědách ostré. Většinu 20. století byli filosofové a vědci sociálních věd fascinováni zjednodušujícími a anachronistickými poznatky fyzikálních věd 19. století. V sociálních vědách závisí realistická pozice, že „data“ jsou teoretické konstrukty výzkumníka, založené na přímém nebo nepřímém (například zprostředkovaném) pozorování, na tom, jak rozumíme pojmu „pozorování“. Pokud je tím míněno, že to, co je pozorováno, je naturalisticky definované chování, jsme zpátky s nekonečnými potížemi nejednoznačností některých druhů chování. Tomu je možné se vyhnout pouze za předpokladu, že objekt pozorování je definován jako sociální interakce přímá i nepřímá se svými historickými následky. Je to přesně tento pohled a jeho logické důsledky, tedy že „data“ sociálních věd jsou komunikativní konstrukty těch, co již jsou interakční, většinou komunikativních konstruktů, který měl obtíže při snaze o dosažení širšího přijetí.

I dnes se vedou polemiky o metodologické detaily. Pojímám to tak, že základní epistemologická shoda v tom, jaký druh odpovědi na otázku *jak a z jakých „dat“* jsou konstruovány, je akceptována. Odpověď musí být postavena na jednoduchém předpokladu, že sociální reality jsou výsledkem lidské praxe v průběhu generací. Data sociálních věd – jako jsou ta z „klasických“ humanitních věd – jsou součástí těchto realit. Jak s nimi zacházet jako s vědeckými daty, je proto pevně dáno: protože jsou konstruovány ve smysluplné sociální akci v historicky podmíněném sociálním světě. Je třeba je rekonstruovat jako data takovým způsobem, který spíš zachovává, než ničí jejich esenciální smysluplnost a historičnost.

Ne všechny lidské činnosti se sestávají z komunikačních interakcí v běžném slova smyslu. Zvěř je lovena, pole jsou obdělávána, přístřeší jsou budována, děti jsou vychovávány, nepřátelé jsou potírání. Přesto, jak ukazují tyto příklady, i to, co není primárně komunikační interakce, je jí většinou usnadňována a často doprovázena někdy, jako v případě výchovy dětí, je i počátkem. Ontologický předpoklad sociálních věd je, že lidská realita je historicky konstruována v sociální interakci. Epistemologický důsledek je, že lidská realita je primárně konstruována v procesu komunikace. Rekonstrukce sociálních realit v sociálních vědách jsou samozřejmě z definice komunikační. Jsou určitým druhem činností produkujících data. Je také potřeba zmínit, že rekonstrukce jsou druhem komunikačních aktivit, které nejsou omezené pouze na sociální a humanitní vědy. Jsou velmi důležité již na primární úrovni sociálního diskurzu. Rekonstrukce minulých událostí vytváří kolektivní paměť rodin, sociálních skupin a tříd, institucí a veškerých společností.

Rád bych zdůraznil, že toto nebylo rozhodně obecně akceptováno před jednou či dvěma generacemi. Jak jsem dříve řekl, změna šla poměrně hluboko. Již jsem citoval nejdůležitější teoretické příčiny pro vznik toho, co bylo v sociologii nazváno komunikativní paradigma. Další příčina, ke které se teď letmo vrátím, se nachází v teoretickém

potvrzení výsledků široké škály studií. Ty ukazují pronikavost komunikativní interakce v lidském životě od jeho úplného počátku.

Komunikativní interakce v lidském životě

V lidském životě začíná komunikativní interakce velmi brzy. Prakticky od samého začátku jsou dětské zkušenosti vše, jen ne pasivní. Způsob, jakým se děti vztahují k lidem ve svém bezprostředním okolí, brzy začíná sbližovat vzájemná a v zásadě komunikativní, ač stále předjazyková interakce. Pokud dítě pláče, tak matčina odezva a reakce na matčinu odezvu – rozmazlování dítěte, vzájemné upřené pohledy apod., dítěti pomáhá seznamovat se se základní strukturou reciprocity v mezilidských vztazích. S poznáním, že určitá gesta zřejmě vyvolávají určité reakce, znalost objektivních významů postupně narůstá a práh k přesnějšímu významu v komunikativní interakci je krok po kroku překračován. Vzpomínání nebo přesněji sedimentace zkušeností formovaná spojením doteku a vůně, vzdálenosti pohledu a zvuku v těchto interakcích pomáhá dítěti osvojovat si vědomí vlastního těla, vlastního aktivního bytí a ne pouze tělesného bytí, pouhé schránky na dojmy.⁶

V dospělosti se každodenní život v převážné většině sestává ze vzájemně propletených sociálních interakcí, z nichž je většina komunikativních. Věnují se různým projektům, z nichž většina má pro ně samé malý význam, nicméně jsou součástí širších plánů zahrnujících kariéru, trvalé vztahy, celý život. Projekty a plány jsou vybírány a uzpůsobovány z repertoáru projektů a plánů dosažitelných v dané společnosti v daném čase a jsou dosažitelné podle sociálně definovaných kategorií.

Tyto repertoáry se sestávají ze sociálně distribuovaných „slovníků a rétorik námětů“.⁷ Zapouzdřují komplexní tradice jak vést život řádným způsobem. Jsou, stejně jako byly všechny sociální reality, původně formovány, následně udržovány a přenášeny v rámci komunikativní interakce. Nazíráno perspektivou sociální teorie je zřejmé, že nejsou jednoduše dány, ale sociálně konstruovány, pro dítě je realita světa se svými tradicemi, světonázory a sociálními strukturami stejně neoddiskutovatelně „tam“ jako součást toho, co bych nazval socio-historické *a priori*. Používám tento termín, jenž se vztahuje k souhrnu přírodně-umělých okolností, které determinují výchozí bod, kdy se lidský organismus stává lidskou bytostí a získává osobní identitu.

V různých společnostech a v různých dobách vrůstají novorození členové lidského druhu do rozličných tradic, jejich činy jsou formovány odlišnými institucemi, osvojují si různé jazyky a s nimi také různé „slovníky a rétoriky motivů“. Jejich mluva a jejich mlčení se řídí různými pravidly komunikace, komunikativní repertoár obsahuje odpovídající využívání komunikativních žánrů. Tak, jako jsou oblasti života, které jsou relativně nesvázané povinnou institucionální regulací, vyskytují se také ve všech komunitách relativně spontánní komutativní procesy. Instituce přímo neregulují veškeré sociální interakce, pouze některé, a komunikativní žánry jsou pouze součástí komunikativního

6 Nemám v úmyslu se obšírně zabírat příslušnou ranou teorií J. H. Cooleye, G. H. Meada a Alfreda Schütze a předpokládám, že většina raných výzkumů Maria von Cranacha, Colina Trewarthena, Jeroma Brunera a mnoha dalších je v obecném náčrtu známa. Hlavní myšlenkou je, že dítě se nejdříve zapojuje do konverzace v gestech, poté v opravdovém dialogu a že se ve stejném čase pokusně stává člověkem, když je připraveno být zodpovědné za své činy.

7 Toto jsou termíny C. Wrighta Millse, který je uzpůsobil z ranějšího užívání Kennetha Burkeho.

repertoáru členů společnosti. Přičemž instituce jsou indikátorem toho, jaké jsou společensky nejvíce relevantní problémy života v dané společnosti a žánr mířící na nejvíce relevantní komunikativní problémy.

Stabilizace komunikativních vzorců a jejich spojování do různých žánrů slouží stejnému účelu jako institucionalizace: *Enlastnung*, abychom použili teorii institucí Arnolda Gehlena, tj. uvolnění, svěřování, jakoby z potřeby improvizovat, když čelíme komunikačnímu problému. Jak mohou být různé aspekty minulých událostí a činů, obojí jak *courte* tak i *longue durée*, nejlépe komunikovány pro různé účely? Jak a komu? Jak může být kolektivní čin naplánován? Jak úspěšné jsou generace v seznamování se s tím, co je dobro a zlo? To jsou tři zvláště důležité oblasti komunikace podstatné pro budování a udržování sociálního řádu ve společnosti a v komunitách života, idejí a emocí, které formují část společnosti. Komunikativní žánry jsou s nimi spojovány ve všech společnostech.

Metodické spory ještě jednou

Pokud je, jak jsem tvrdil, sociální realita konstruována v komunikativní interakci a pokud prosakuje do sociálního života, pak musí naše nejspolehlivější vědomosti o realitě pocházet z těchto procesů. Základní obtíž s analyzováním komunikativní interakce, stejně jako všech sociálních interakcí, je transformace komunikativního procesu do dat vhodných pro analýzu. Tato obtíž může objasnit, proč jsou v sociálních vědách dlouhodobě preferovány odlišné druhy dat. Ve srovnání s letným procesem interakce a komunikace se kvazi-objektivní produkty těchto procesů zdály být stabilními. Relativní stabilita takových dat umožňovala neuspěchané a ověřitelné analýzy.⁸ To, že sociální vědy preferují artefakty pojistné statistiky a zápisy, dokumenty a další „materiální“ objekty, se zakládá na předpokladu, že procesy byly mimo exaktní popis a že subjektivní komponenty byly efemérní a nebyly objektivizovatelné. Metodologické předsudky, které vzešly z technických obtíží při vysvětlování procesů sociální interakce, mají závažné důsledky, protože deformují teoretický náhled na lidskou realitu.

Poslední článek řetězce událostí, jež tak změnily hypotézy a postupy ve studiu společnosti a jazyka během mého vlastního života, je reprezentován vědeckým využitím technologických inovací. Možnost precizní analýzy procesů, v nichž jsou produkovány nejrůznější materiální i nemateriální produkty sociální interakce, závisí na možnosti „zmrazení“ těchto procesů pro pozdější opakované šetření.⁹ Takové „zmrazení“ probíhající interakce se stalo proveditelným před méně než sto lety. Nicméně napoprvé sociální vědy při získávání prospěchu z technologického vývoje, který umožnil první axiální a posléze také vizuální zaznamenání pomíjivé interakce a komunikace, selhaly. Jejich systematické využívání začalo mnohem později. V následujících dekáдах se to stalo pevně zavedenou a důležitou součástí vyšetřovacích postupů.

8 V následujícím textu uvádím některé pasáže ze svého pojednání o interpretaci dialogu z roku 1999. „Remarks on the Description and Interpretation of Dialogue“ in. *International Sociology*, 14 (4) (1999), pp. 387–402.

9 Cf. Bergmann, Jörg, „Flüchtigkeit und methodische Fixierung sozialer Wirklichkeit. Aufzeichnungen als Daten der interpretativen Soziologie“, in W. Bonß a H. Hartmann, (eds.), *Entzauberte Wissenschaft. Zur Relativität and Geltung sozialer Forschung, Soziale Welt. Spec. Vol. 3*, 1985, pp. 299–320.

Analýzy produktů sociální interakce od jídla, oblečení a nástrojů, továren, kostelů, vězení a hřbitovů k zákoníkům, registru novorozenců, notovým zápisům a literatuře jsou určitě stále zásadní pro porozumění sociální realitě. Koneckonců jsou tím, k čemu je lidská komunikace a interakce v první řadě určena. V minulých dekadách, berouc nové technologie za zaručené, jsme byli při směřování našeho úsilí do analýzy „procesu produkce“ ve vztahu k „produktu“ a ve vztahu ke „spotřebě produktu“, tedy analýzy interakce a dialogu, obojího jako zakládajícího prvku sociální reality a zdroje většiny sociální reality, ve stále se zlepšující situaci. Jinými slovy, analýzou komunikativní interakce se provádí rozhodující přímý důkaz pro tvrzení, že sociální realita je konstruovaná, udržovaná a přetvářena v komunikaci.

*Přednášku, pronesenou dne 25. listopadu 2009
na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze,
z anglického jazyka přeložila Lucie Pivoňková.*